

В. Л. Міненко,
д. держ. упр., доц.,
професор кафедри управління персоналом
і економіки праці ХарРІ НАДУ, м. Харків

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ ТА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Проведено дослідження загальних тенденцій регулювання ринку праці у глобалізованому світі. Визначено напрямки удосконалення механізмів державного регулювання ринку праці в умовах інтеграції країни у світову економіку.

Ключові слова: *глобалізація, національний ринок праці, зайнятість населення, державне регулювання.*

З поглибленням глобалізаційних процесів відкриваються можливості ефективного розв'язання масштабних соціально-економічних проблем, гармонізації інтересів як розвинених країн, так і тих, що розвиваються. Глобалізація сприяє раціональному поділу праці, ефективному розподілу ресурсів та їх використанню у світовому масштабі, оскільки потенційно вона спрямована на підвищення продуктивності праці і життєвого рівня населення. До позитивних наслідків глобалізації слід віднести також розширення доступу споживачів до світової номенклатури товарів та послуг, збільшення місткості ринків унаслідок розвитку торгівлі, спрощення доступу інвесторів на ринки інших країн, взаємний обмін досягненнями в технології та організації виробництва тощо.

Дослідженням глобальних процесів у світовій економіці, їх позитивних та негативних наслідків для розвитку державного регулювання ринку праці та зайнятості населення займалися такі вчені, як: І. Бурковський, С. Григорович, І. Клименко, А. Колот, І. Лукашук, Д. Лук'яненко, В. Мовчан, С. Осика, О. Федірко та ін.

Метою статті є дослідження загальних тенденцій регулювання ринку праці у глобалізованому світі та визначення напрямків удосконалення механізмів державного регулювання в умовах інтеграції країни у світову

економіку.

Вступ України до СОТ – це вступ у світовий ринок товарів, послуг, робочої сили, інтелектуальної власності і капіталів. Як зазначає А. Колот, глобалізація здатна створити передумови для економічного зростання на основі використання потенційних переваг відкритої економіки. Водночас цей сучасний світовий феномен може і повинен «працювати» на забезпечення стійкості всієї глобальної системи, рівноваги між суспільством і природним середовищем. Глобалізація та її основний прояв – це зростання відкритості національної економіки, що обумовлює потенційні вигоди, проте обмежує можливості незалежної макроекономічної політики на національному рівні. Неупереджений аналіз свідчить, що у світі відбувається перерозподіл ресурсів на користь країн так званого цивілізованого центру, які розвиваються на основі постіндустріальних принципів і нагромадження відсталості на іншому полюсі – у країнах з традиційною індустріальною технологією та доіндустріальним розвитком [3, с. 4].

У наукових дискусіях щодо природи глобалізації та її наслідків досить часто звертається увага на невідповідність економічної діяльності її соціальним наслідкам. Як справедливо зазначають іноземні фахівці, нині склалася ситуація, коли нерозсудливий рух до ще більшої інтернаціоналізації заради підвищення економічної ефективності без належної уваги до її соціальних результатів обертається послабленням створеної в окремих країнах над ринком соціальної та адміністративної надбудови, у тому числі такої, що регулює ринок праці і трудові відносини [1].

Автори одного з комплексних досліджень сучасних проблем, породжених глобалізаційними процесами, Г. Мартін і Х. Шуман зазначають, що під впливом глобалізації зміни та перерозподіл влади і багатства настільки інтенсивні, що «з'їдають» старі суспільні інститути швидше, ніж запроваджується новий порядок. Країни, які досі насолоджувалися процвітанням, нині «проїдають» соціальну складову своєї структури навіть швидше, ніж знищують своє довкілля [6, с. 27].

Вітчизняні фахівці А. Колот і С. Григорович вказують, що розвиток світової економіки дедалі більше підпадає під глобальний вплив економічних суб'єктів, якими є транснаціональні компанії (ТНК), для яких соціальна сфера не є пріоритетною. Глобальний бізнес, вказують фахівці, чітко орієнтується на одержання прибутків і переймається соціальною проблематикою в останню чергу. І як наслідок, реальністю є зниження ефективності регулювання соціально-трудова відносин, зниження якості життя зайнятих у багатьох сегментах ринку праці, у тому числі й в індустріально розвинених країнах [4, с. 9].

Поряд із цим зростання масштабів вимушеної незайнятості, руйнація систем соціального захисту, збільшення кількості біженців та мігрантів, звуження регуляторної функції держави посилюють нестійкість соціально-трудова відносин, що потребує пристосування національної економіки і соціальної сфери до нового світового порядку, який формується під впливом процесів глобалізації. Нестабільність сучасного світу, обумовила необхідність пошуку нових способів розвитку. В сучасній науковій літературі широко обговорюються три можливі шляхи суспільно-економічного розвитку, а саме:

- подальший розвиток глобалізаційних процесів у сучасному їх варіанті;
- антиглобалізація, прихильники якої вважають за необхідне жорстко обмежити міжнародні економічні відносини та повернути глобальний процес у рамки національних економік;
- глобалізація і стійкий соціальний розвиток або так звана «глобалізація з людським обличчям».

На нашу думку, перші два можливі способи суспільно-економічного розвитку є вкрай полярними, а тому неприйнятними, що можна обґрунтувати тим, що перший з них, розширюючи економічні, екологічні, соціальні суперечності, породжує нові проблеми, а другий – нереальний, оскільки повернути глобальний бізнес у національні рамки стає практично неможливим. Третій спосіб – соціально-економічний розвиток суспільства – передбачає поєднання глобалізаційних процесів зі стійким розвитком. Він є більш

складним за формами, методами забезпечення, але водночас і перспективнішим, ніж перший і другий, оскільки дозволяє надати глобалізаційним економічним процесам соціально орієнтованого характеру. У проекті Договору про Конституцію Європи (ст. 3.3) зазначається: «Європейський Союз прагне до стійкого розвитку Європи на основі виваженого економічного зростання, до конкурентоспроможного соціального ринкового господарства, орієнтованого на повну зайнятість і соціальний прогрес» [2, с. 8].

З документів, прийнятих на міжнародному рівні, випливає, що метою стійкого розвитку є забезпечення соціально-економічного прогресу, який уможлиблює подолання найскладніших економіко-екологічних проблем і розв'язання соціальних суперечностей та забезпечує задоволення матеріальних і духовних потреб як нинішніх, так і прийдешніх поколінь. Як вважають А. Колот і С. Григорович, для досягнення цієї мети стійкий розвиток має передбачати [4, с. 8–15]:

- економічне зростання, необхідне для досягнення прийнятих матеріальних стандартів життя, боротьби з бідністю;
- досягнення соціально-прийнятної диференціації доходів. При цьому має зменшуватися розрив між рівнем доходів у різних країнах, а також їх вирівнювання між різними верствами населення в межах однієї країни;
- підвищення значущості духовних цінностей, задоволення духовних потреб людей, подолання соціальних антагонізмів;
- збереження рівноваги екосистем, що історично склалися, заради безпечного майбутнього людства.

Особливе значення стійкий розвиток має для України. В умовах розбалансованості господарства, значного спаду обсягів виробництва, високого рівня безробіття, погіршення життя населення, недосконалості та конфліктності трудових відносин, політичної нестабільності необхідно сформувати відповідні регуляторні, правові, організаційно-економічні, фінансові, інвестиційні, податкові основи економічного зростання, стійкого розвитку з урахуванням змін, зумовлених процесами відкритості національної економіки, інтеграції її у

світовий економічний простір. Це дасть змогу вирішити соціально-економічні проблеми, у тому числі і в сфері ринку праці, сформувати новий тип соціально-трудова відносин, забезпечити рівновагу між розвитком економіки і соціальної сфери, підвищити якість життя населення.

Значної уваги потребує визначення альтернативних напрямків регулювання ринку праці, соціально-трудова відносин в контексті зростання відкритості національної економіки та забезпечення її стійкого розвитку.

В Україні, як свідчать дослідження, правове поле регулювання ринку праці, зайнятості населення почало формуватися з 1991 р. Воно базується на прийнятих МОП міжнародних нормах праці, зайнятості населення і безробіття. Метою взаємопов'язаних і узгоджених законів та інших нормативних актів є створення правової можливості всебічного регулювання процесів на ринку праці та соціального захисту безробітних і членів їх сімей. Конституція України проголошує, що кожний має право на працю, яке включає можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується. Гарантуючи це право, держава, як зазначається в Основному Законі, створює умови для реалізації громадянами права на працю, надає рівні можливості у виборі професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. У Конституції України задекларовано право на належні, безпечні й здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу визначеної законом, а також гарантується захист від незаконного звільнення.

Як свідчить експертне опитування вітчизняних фахівців з проблем праці та соціального управління, здійснене науковцями Інституту економіки промисловості НАН України, правова база регулювання трудових відносин в Україні ще далека від своєї досконалості. Розвитку механізму регулювання трудового потенціалу перешкоджають:

- недотримання законодавчо встановлених соціально-трудова прав і гарантій (79,7 % опитаних);

- недосконалість законодавства в соціально-трудова сфері, незадовільна координація його змісту з господарським, бюджетним, міграційним, податковим

законодавством (64,6 % опитаних);

- відсутність умов правової орієнтації поведінки суб'єктів соціально – трудових відносин (33,6 % опитаних);

- невідповідність законодавства про колективні договори та угоди потребам розвитку трудового потенціалу, неврахованість серед зобов'язань державної, регіональних, галузевих угод та колективних договорів, положень, які сприяють формуванню умов і можливостей забезпечення якості трудового життя (29,2 % опитаних);

- орієнтація вітчизняного соціально-трудоного законодавства на міжнародні стандарти без урахування вітчизняних умов (12,4% опитаних);

- значний відрив законодавчо прийнятих трудових прав, норм, гарантій і вимог від їхньої фактичної реалізації (від 46 до 80 % опитаних) [7, с. 3–12].

Тобто, тенденції з регулювання ринку праці й зайнятості населення склалися на основі колишніх та нових правил, підходів, методів, процедур побудови взаємовідносин у сфері ринку праці. Це призвело до того, що чинне нормативно-правове регулювання процесів на ринку праці і соціально-трудогих відносин не повною мірою відповідає вимогам і умовам ринкової економіки, зростанню її відкритості у світовому просторі.

Таким чином, саме за активної участі держави в Україні мають вирішуватися найскладніші питання: опрацювання і реалізація протекціоністських методів щодо захисту національного ринку праці, підвищення рівня «закритості» окремих територіально-економічних зон, сегментів соціально-трудоого сфери [5, с. 65]. У цьому плані слід зазначити, що Україна має обмежене коло двосторонніх договорів стосовно міграції населення, яка набуває в умовах глобалізації економіки, її відкритості все більших масштабів і вимагає державного втручання в регулювання цих процесів. Особливо це стосується регулювання розвитку міжнародного ринку праці, розширення трудової і інших видів міграції з урахуванням міжнародних адміністративно-правових і економічних норм у зв'язку з вступом України до СОТ і долученням її до інтеграційних процесів.

Розвиток процесів регулювання ринку праці і зайнятості населення в умовах глобалізації економіки, поряд з традиційними задачами регулювання, потребує посилення державного впливу на сферу, не підпорядковану механізмам саморегулювання ринкової відкритої економіки, соціальну сферу. Стійкості набули деякі тенденції щодо регулювання ринку праці та зайнятості населення, викликані глобалізацією економіки: масштабні міграційні процеси як низькокваліфікованої, так і висококваліфікованої робочої сили; зменшення можливостей національних держав впливати на діяльність транснаціональних компаній щодо соціально-трудових відносин, соціального захисту працівників; посилення впливу наддержавних організацій на національну внутрішню соціальну політику регулювання ринку праці і зайнятості.

Регулювання національними державами ринку праці обумовлено необхідністю впровадження законодавчої бази і створення відповідних структур, які б відстежували ці процеси. Як видно з наведеної схеми, формування кадрів на ринку праці передбачає приведення їх у відповідність до тенденцій розвитку технологій у напрямку інтелектуалізації праці, забезпечення конкурентоздатності робочої сили. Тісно пов'язана з тенденцією розвитку технологій і регуляторна політика ринку праці, спрямована на повернення із-за кордону висококваліфікованих вітчизняних спеціалістів і на залучення іноземних спеціалістів високої кваліфікації з відповідними заохочувальними законодавчими і організаційними заходами. Розвинені країни законодавчо і організаційно обмежують появу на своїх ринках праці небажаних категорій мігрантів за допомогою квотування і встановлення бар'єрів. Для захисту інтересів національних працівників передбачаються кращі, порівняно з мігрантами, умови праці і її оплати; проведення жорсткої політики відносно нелегальних мігрантів і т. п.

В умовах глобалізації наддержавні структури формують політику впливу на країни світу, і перш за все, відносно захисту прав людини, мігрантів, соціальних питань, які виходять на рівень урядової політики кожної з держав. Усі ці тенденції регулювання являються актуальними і для Української

держави.

Значні особливості має Україна в регулюванні ринку праці, зайнятості, соціально-трудоких відносин. Ці особливості обумовлені станом розвитку економіки і ринку праці в сучасних умовах. Загальними тенденціями в регулюванні ринку праці і зайнятості населення у світі є забезпечення основної мети – підвищення рівня і якості життя усіх верств населення. Ідеологія цього підвищення, за сучасними поглядами, полягає в стимулюванні, створенні умов максимальної самозабезпеченості і лише при об'єктивній неможливості цього – соціальний захист, але за найвищими мірками. Така світова тенденція притаманна, перш за все, для високорозвинених країн.

Методи досягнення цієї мети різняться для індустріально розвинених країн і країн, що розвиваються, відповідно до стану і рівня їх економіки. Маючи великий, у 5-8 разів вищий ВВП на душу населення, індустріально розвинені країни можуть дозволити собі витрати до 30% національного доходу на соціальний захист населення. У Великій Британії, наприклад, одна жінка з дітьми спроможна прожити сама і виховувати дітей, не працюючи, за рахунок соціальної допомоги держави.

В нашій країні мінімальна заробітна плата і мінімальний розмір пенсії поки що не відповідають законодавчо встановленому прожитковому мінімуму. Як свідчать статистичні дані, біля 70 % домогосподарств з дітьми мають душевий дохід менший за прожитковий мінімум. А саме в цих домогосподарствах формується людський капітал – майбутня робоча сила. Різні соціальні стандарти на Заході та в нашій країні, які можна було б диференціювати, але у зв'язку з невизначеними змінами вартості життя таке диференціювання важко здійснити. Тому реалізація рекомендацій світових організацій щодо впорядкування соціального захисту в нашій країні обумовлена досягненням певних економічних показників, в першу чергу, ВВП на душу населення, близького до рівня західноєвропейських держав, тобто підвищенням його у 5-8 разів. Тільки після цього держава реально може відмовитись від тих пільг (або значно їх обмежити), які сьогодні існують для

ветеранів, учасників війни, чорнобильців та ін.

Сучасна фінансова всесвітня криза підтверджує справедливність висновків даної роботи, що важливим напрямком вирішення проблем ринку праці і зайнятості є національна політика у сфері економіки, жорсткий державний контроль над фінансовою діяльністю недержавних структур та зовнішньою торгівлею державних підприємств, управління стратегічно важливими галузями господарства і підприємствами. Саме держави, у т. ч. і такі економічно могутні, як США, в сучасних умовах беруть під свій контроль проблемні банки своєї країни.

Аналогічні дії робить і Україна, оскільки практика показує, що тільки державне управління важливими банками в період фінансової кризи може не допустити деяких керівників комерційних банків використати валютні інтервенції Національного банку (наприклад, на стабілізацію курсу гривні) у спекулятивних цілях; саме державна підтримка таких стратегічно важливих підприємств, як Харківський авіаційний завод, Харківський завод ім. Малишева та ін., дозволить забезпечити тисячі робочих місць з використанням високих технологій.

Таким чином, проведені дослідження загальних тенденцій регулювання ринку праці у глобалізованому світі дозволяють узагальнити існуючу практику і тенденції регулювання ринку праці і зайнятості:

– основними тенденціями регулювання ринку праці і зайнятості в глобалізованому світі являються: нарощування людського капіталу високої конкурентоспроможності, у т. ч. за рахунок повернення із-за кордону висококваліфікованих спеціалістів, які виїхали з країни; залучення іноземних спеціалістів високої кваліфікації шляхом удосконалення відповідної законодавчої бази і організаційної діяльності; зміни структури зайнятих на користь висококваліфікованих конкурентоздатних працівників; захист національних ринків праці шляхом призупинення нелегальної міграції (небажаної) відповідно до встановлених вимог її обмеження; створення пріоритетних умов праці та її оплати при наймі на роботу своїх громадян;

регулювання питань ринків праці і зайнятості населення на рівні міжнародних організацій – ООН, МОП, МОМ, ОЕСР і ін. з відповідним відображенням в національній політиці прав людини, мігрантів, соціального захисту населення;

– у відповідності з тенденціями регулювання ринків праці та зайнятості в глобалізованій економіці національними державами розроблені і запроваджуються законодавчі акти щодо регулювання ринків праці і зайнятості, а також створення відповідних організаційних структур, які забезпечують їх виконання. Ці дії передбачають, з одного боку, реалізацію вимог міжнародних і наднаціональних організацій щодо забезпечення прав і свобод народів усіх країн, а з іншого, – захист національних ринків праці;

– тенденції розвитку і регулювання ринку праці в умовах інтеграції у світову економіку України мають наступні особливості: правове і організаційне регулювання ринку праці та зайнятості населення, незважаючи на значну кількість прийнятих законодавчих актів в Україні, не повною мірою відповідає вимогам і умовам ринкової економіки і зростання її відкритості у світовому просторі. Тенденції регулювання ринку праці і зайнятості склалися переважно на основі колишніх та нових підходів, методів, процедур побудови взаємовідносин у сфері ринку праці, зайнятості.

Зважаючи на виявлені проблеми на ринку праці України основними напрямками удосконалення механізмів державного регулювання в умовах інтеграції країни у світову економіку являються:

– створення правових і економічних основ для поєднання глобалізаційних процесів зі стійким розвитком економіки України;

– впровадження наукомістких технологій і відповідних робочих місць на базі масштабних інноваційних вкладень, в першу чергу, вітчизняних, шляхом переорієнтації фінансових потоків під державним контролем у відповідних напрямках, а також залучення іноземних інноваційних вкладень; галузева спрямованість такої політики – експортноспроможні виробництва, мале підприємство з відповідним науковим супроводом;

– формування конкурентоздатного людського капіталу для забезпечення

високотехнічних конкурентноспроможних і експортно-орієнтованих виробництв, які забезпечили б зростання ВВП і середньодушового доходу, в першу чергу домогосподарств з дітьми;

– забезпечення в Україні і окремих її регіонах обсягу ВВП на душу населення на рівні індустріально розвинених країн (у 5-8 разів більше існуючого в країні), удосконалення механізму державного регулювання ринку праці у відповідності з діючим у глобалізованому світі, у тому числі, створення умов для стимулювання робочої сили до самозабезпечення; концентрація допомоги безробітним, які втрачають надію на пошук роботи шляхом перенавчання, підвищення кваліфікації і конкурентоздатності; запровадження диференційованих пільг; звуження контингенту пільговиків і т.п.;

– удосконалення законодавчої бази для захисту прав громадян, які працюють за кордоном, забезпечення більш сприятливих можливостей їхнього легального працевлаштування в зарубіжних країнах шляхом укладання відповідних міждержавних угод, удосконалення механізмів їх реалізації і спрощення візового режиму, поступової його відміни для певних категорій громадян.

Список використаних джерел

1. International Affairs. – 1997. – 5.73. – № 3. – Р. 425.
2. *Витте Л.* Европейская социальная модель и социальная сплоченность: какую роль играет ЕС? / Лотар Витте // Человек и труд. – 2006. – № 1. – С. 3–23.
3. *Колот А.* Генезис соціальної політики під впливом глобалізації та лібералізації економічних відносин / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 1. – С. 3–11.
4. *Колот А.* Соціально-трудова аспекти забезпечення стійкого розвитку національної економіки / А. Колот, С. Григорович // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 4. – С. 8–15.
5. *Колот А. М.* Глобалізація як чинник трансформації соціально-трудова відносин / А. М. Колот // Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації. – К. : Праця, 2001. – 538 с.
6. *Мартин Г. П.* Западная глобализация: атака на процветание и демократию / Г. П. Мартин, Х. Шуман ; [пер. с нем.] – М. : ИД «АЛЬПИНА», 2001. – С. 27–35.
7. *Новікова О.* Напрямки вдосконалення державного та регіонального управління щодо збереження та розвитку трудового потенціалу України / О. Новікова // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 2. – С. 3–12.

Minenko V. L. State adjusting of market of labour and employment of population in a globalizing world: the state and tendencies of development.

Research of general tendencies of adjusting of labour-market is conducted in a globalizing world. Directions of improvement of machineries of the state adjusting are definite in the conditions of integration of country in a world economy.

Key words: globalization, national labour-market, employment of population, state adjusting.

***Миненко В. Л.* Государственное регулирование рынка труда и занятости населения в глобализированном мире: состояние и тенденции развития.**

Проведено исследование общих тенденций регуляции рынка труда в глобализированном мире. Определены направления усовершенствования механизмов государственного регулирования рынка труда в условиях интеграции страны в мировую экономику.

Ключевые слова: глобализация, национальный рынок труда, занятость населения, государственное регулирование.